

TERMÉS

A székelyes csángók hazatelepülése II.*

Moldvai magyarok felkerekedése

1941 májusában a magyar és a román kormány megegyezése alapján a bukovinai székelyeket szervezeten áttelepítették Magyarországra. Néhány családon kívül csupán a hívek nélkül maradt négy katolikus lelkész maradt hátra Bukovinában. A cseh, vagy pozsonyi szlovák származású, jóindulatú Malecz János, volt andrásfalvi, majd radóci plébános, pápai kamarás közbenjárására a jászvásári püspök, Mihai Robu a négy falu katolikus lelkészét kihelyezte néhány olyan csángó faluba, ahol a hívek még magyar nyelvűek voltak. Egyébként a források tanúsága szerint Robu püspök jóindulattal viseltette a bukovinai székelyek iránt. A szabófalvi csángó-magyar szülőktől származó Robu volt az első moldvai születésű püspök. Az elődei mind külföldről beszámazott olaszok vagy lengyel és svájci francia, az utódai pedig németek voltak. A püspök jóindulatát jelzi, hogy Németh Kálmán Magyarországra történő kiszökése után egy csángó-magyar származású papot, Ferencz Jakabot küldte a józseffalvi plébániára. Az, hogy ilyen könnyen beleegyezett a négy pap kihelyezésére, annak a nagy paphiány volt az oka.

Így került *Elekes Dénes plébános* Istensegítről Bogdánfalvára (Valea Seacă), *Demse Péter* andrásfalvi káplán (aki egyébként klézsei csángó-magyar születésű volt) Pusztinára, *László Antal* hadikfalvi káplán Valénba, Németh Kálmán utóda, *Ferencz Jakab* pedig Gorzafalvára.

Malecz János az 1941. október 19-i kézírásos, és valószínű Bonczos Miklósnak írott levelében arról számolt be, hogy a nép igen hamar tudomást szerzett mindenfelé, hogy néhány plébániára magyar pap érkezett. Hogy a bukovinai lelkészek tudtak-e az alatt a néhány hónap alatt, amíg a csángók között voltak, magyarul misézni, nem tudjuk. Esetleg gyóntathattak, talán temethettek magyar nyelven. Úgy tűnik nem is emiatt kellett távozzanak fél év múltán Moldvából, hanem azért, mert kitelepedésre bíztatták néhány csángó-magyar falu lakosságát. Az andrásfalvi és hadikfalvi székelyek a Csíki Néplap riportertét úgy tájékoztatták, hogy a fiatalabb plébánosok direkt azért maradtak vissza, hogy a moldvai magyarokat is hazahozzák. Román források szerint az agitációban a „fökolompos” László Antal plébános volt.

A jászvásári püspök azt a döntését, hogy a bukovinai magyar papokat Moldvába helyezte, valószínűleg hamar megbánhatta. Ezek a papok ugyanis elkezdték agitálni a híveiket, arra biztatva őket, hogy kövessék a bukovinai székelyek példáját és telepedjenek ki Magyarországra.

Édesapám az áttelepülés nagy híreről a következőket írta visszaemlékezésében: *„Hogy hogyan jött kapcsolatba a Magyarországra való áttelepedés? Még 1941-ben a következőképpen történt. Én nem voltam idehaza, katona voltam. 1941-be bejött Magyarországból Moldvába egy pap, László Antal nevezetű, bukovinai születésű. És sorba járta a magyar falvakat és misét mondott nálunk Vlamnékban a templomban is, magyarul prédikált. A nép, akik a templomban voltak mind sirni kezdtek örömben, mert még magyar szót a templomban nem hallottak csak románul. És a pap a végén azt mondta: „Emberek, a felnőttek maradjanak a mise végén vissza, akarok valamit beszélni önökkel.” A nép öröme mind visszamaradt és mondta nekik: „Emberek és kedves hívek. Nem lenne kedvük maguknak Magyarországra települni, mégpedig jó helyre, Bácskába? Kapnak házat, földet és minden segítséget megad maguknak a Magyar Kormány.”*

Ennek alapján történt, hogy még 1942-ben sikerült egy jó pár családnak Vlamnikból Bácskába települni az időbe. Talán ki is települt volna az egész község, ha a románok le nem állítják a hazatérők kiadását. Úgy is szöktek át sokan. De sokat el es fogtak a románok a határon és bebörtönözték őket.”

* Laczkó Mihály tanulmányának első részét a 2008. 5. számban közzöltük.

¹ *Laczkó Mihály*: Észre sem vettük, magyarok lettünk. Bonyhád, 2004. 34. old.

Laczkó Mártonnal halála előtt 10 nappal (2002. május 17-én) beszélgettem Egyházaskozáron. Még legényemberként 1942 novemberében harmadmagával szökött át Gyimespalánkána a határon. László Antal szerepéről a következőket mondta: „Tizenkilenc éves voltam, mikor megtudtam, hogy lehet menni Magyarországra. [Marci bácsi 1922-ben született]. Volt egy káplán pap, melyik még nem volt felszabadulva. Akkor küldték Valénba a parókiához. Itt egy hetet, ott egy hetet. Ilyen nagyobb falu, mint Vlamnék, Gajcsán [Magyarfalu], Diószén, Tyetrest, Horgyest, ezek mind odatartoztak Valénhoz. Voltak ilyen román falvakban, mind Poncsest, ahol 5-6 család, ezek katolikusok voltak. A pap elment egy hónapba egyszer vagy két hónapba egyszer. Volt olyan ház, ahol ő csinálta a misét.

Volt egy ember, Budán Gyuri. Ez a papnál volt a parókián Valénba. Diákságot [kántorságot] akart tanolni. Ez a Gyuri szeszesen beszélt, mind a diószéniek, Valéniek, meg a Horgyestiek. A papot László Antinak hívták. Hát ez most Szekszárdon él még most es. Ez a Budán Gyuri, ahogy mondtam, kántor akart lenni. Az apják es ott laktak Valénba. Az apja egyébként Gajcsáni [Magyarfalu] születésű volt. Ez a László Anti ment faluról-falura, nem volt neki plébániája, hét falu tartozott Valénhoz. A Gyuri azzal a pappal, László Antival mindenhova ment. Ez a pap üsmerte melyik emberekkel lehet beszélgetni és akkor ezt Gajcsánba például ennek a Gyurinak az apja híresztelte. Ott volt Vlamnikba Szpatár Pali. Felesége Bot Anna és Bot Júzsi testvérek voltak. Szó szót követett, s akkor innét kezdődött a kitelepülés Vlamnékból.

Közben a pap, László Anti eltűnt, mert kereste a rendőrség. A gajcsániak kezdték a papírokat csinálni. Mentek a minisztériumba. Aki akart menni: adta el a házat, adta el a földet, me pénz nélkül nem mehetett. Lemondtak a román állampolgárságról. Vlamnikból es, Gajcsánból es mentek le Bukarestbe, a magyar konzult felkeverték és akkor ezek már erről tudtak. Minden dokumentumot megkaptak a kezükbe. Soknak katonának kellett menni. 1941. december 22-én, akik eladtak mindenüket, elhagyták Vlamnikot. Ki kellett menni, mert letelt nekik a lakhatási engedélyük. Voltak, akik nem mondtak le a román honpolgárságról, egy héti Gyimespalánkán tartották őket. Karácsony szenvedéjén át kellett volna lépni a határt nekik és januárban lépték át. Muszáj volt visszamenni Bukarestbe nekik, a honpolgárságról lemondani és úgy engedték át őket.”

A Bukovinából Moldvába helyezett papokat végül is nem a püspök távolította el, hanem önként menekültek el. A román papok ugyanis részben az agitáció miatt, de főleg azért, mert veszélyes konkurenciát láttak az alkalomadtán magyarul is gyóntató papokban, feljelentették a hadbírószágon paptestvéreiket, akiknek ezért 1941 őszén-telén sürgősen Magyarországra kellett távozniuk.

Szabados Mihály, az Áttelepítési Kormánybiztosság beosztottja 1941. október 25-én Újvidéken feljegyzést készített az áttelepülni készülő moldvai csángókról.² „... Demse Péter Klézse moldvai faluból származó romániai római katolikus pap Moldvából hazatért és a hazatelepítési m. kir. Kormánybiztosság újvidéki kirendeltségén 1941. október hó 21-én a következőket közölte: Vladnic (Lábnik) és Gaiceana (Magyarfalu) moldvai magyar telepek csángó lakói már teljesen fel vannak készülve a Magyarországra való kivándorlásra. A két telep magyarsága nevében 1941. szeptember elején küldöttség járt lent Bukarestben a m. kir. Követnél és kérték hazatelepülésüket. A magyar követ akkor azt mondta, hogy még nincs itt az ideje a hazatelepülésnek, várjanak türelemmel.

A küldöttséget László Antal r. kat. káplán vezette, és László káplán mondotta ezt az értesülést Demse Péternek. László Antal Hadikfalváról magyar rendelkezésre jött Valeni községbe, ahol magyar irányban működött két hónapig. Ezért a működésért Robu (Rab) Mihály r. kat. püspök azt mondotta neki, hogy keressen magának egy másik egyházmegyét, ott az ő egyházmegyéjében nem maradhat tovább. László Antal káplán valószínűleg hamarosan haza fog jönni, mert nincs, hol elhelyezkedjék.

Demse Péter közölte, hogy Klézsa (Klészse) község lakossága legnagyobb részben magyar. Az asszonyok nem is tudnak, csak magyarul beszélni, a férfiak magyarul és románul beszélnek.

Demse Péter szerint Gorzafalva (Gorzesti) magyarsága, mintegy 50 magyar család szintén fel van készülve a hazajövetelre. Itt Ferencz Jakab dormánfalvi (Dormanest) származású pap működik.

Varga Ferenc, szabófalvi származású pap Focsani városban működik.

Szuszán Károly (elrománosodott nevű) magyar pap, Traián (Román vármegye)-ből származó fiatal pap Fundu Racacini (Külső Rekecsény) községben működik. Magyarul beszél, de nem öntudatos magyar.

Pál Péter, Pildestből (Román vármegye) származó pap-tanár. Mintegy 70 évesen nyugdíjas. Inkább magyar érzésű.”

² Vincze Gábor: A „Kánaánba” vezető út. 5. sz. melléklet. Rövidített átvétel.

Demse Péter beszámolójában 1941. október 21-én azt mondta, hogy 1941. szeptember elején László Antal vezette a lániki és magyarfalusi küldöttséget Bukarestbe. Mindkettőjük ellen az egyházi személyek feljelentése alapján hadbíróági eljárás indult. Demse Péternek, hogy elkerülje a bebörtönzést, a bukaresti követ sürgősen hazatérési engedélyt adott ki, László Antalnak a hadbíróági fenyegetés miatt 1941 júliusában szintén sürgősen el kellett hagynia a valóni plébániát. Az még nem elég világos számomra, hogy hol rejtőzött szeptember elejéig, ha ő vezette a Lánik-Magyarfalu küldöttségét Bukarestbe?

Mindenesetre, az tény, hogy a László Antal vezette küldöttségnek a bukaresti magyar követség vezetője Galánthai Nagy László azt közölte velük, hogy „még nincs itt az ideje a hazatelepülésüknek, várjanak türelemmel.”

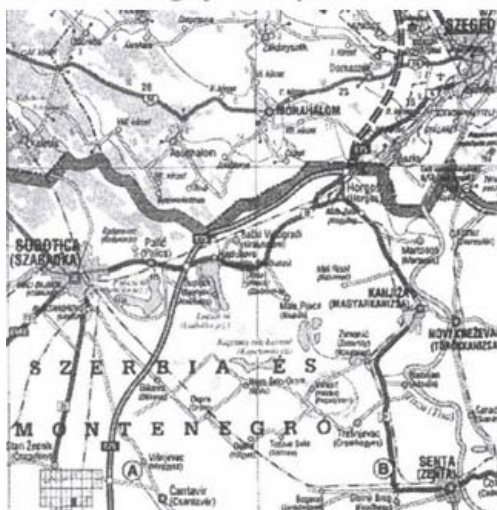
Ha igaz a követnek ez a kijelentése, azért is érthetetlen, mert ugyanebben az időben készült bukaresti jelentésben Nagy László az előtte megjelent bukovinai papok tájékoztatására hivatkozva, azt jelentette a külügyminisztériumnak, hogy „szükségesnek látszana a moldvai csángók rövid időn belül történő hazatelepítése.” Azt is megjegyezte, hogy a hazatérési szándék bizonyos falvakban elég erős, különösen tapasztalható ez a szegény rétegekben és fiatalabb korosztályokban, amely utóbbiak a rendkívül terhes román katonai szolgálat elől szeretnének ily módon menekülni. Ráadásul a bukovinai papok azt tapasztalták, hogy a román papok áskálódása dacára a helyi hatóságok a moldvai csángók esetleges Magyarországra való áttelepedésének gondolatával megbarátkoznának, illetve az elé nem gördíténeek nagyobb akadályt.”

A magyar követ arra is felhívta a figyelmet, hogy a csángók hazatelepítésénél ugyanazt a módszert kellene alkalmazni, mint kezdetben a bukovinai székelyek esetében történt: a „lassú beszüremkedést”, éppen ezért a magyar követségnek el kellene látnia hazatérési igazolvánnyal az ez ügyben megjelenő csángókat.

A csángó-magyarok „lassú beszüremkedése” még valamikor 1941 őszén kezdődött el. Demse Péter októberben közölte a kormánybiztosság emberével, Szabados Mihállyal, hogy mintegy 50 gorzafalvi család „fel van készülve a hazajövetelre”, de ezek a családok az eddig ismert adatok szerint mégsem települtek át. Más családok azonban mégis elindultak Magyarországra. Karácsony előtt két nappal 24 magyarfalusi család helyezte letétbe készpénzvagyonát a követségen. Előzőleg jóval alacsony ár alatt eladták az ingatlanaikat és ingóságai egy részét, majd az így befolyt pénzt nyugta ellenében leadták a követségen. Miután az új helyen berendezkedtek új otthonukban, a nyugta ellenében megkapják pengőben a leadott pénzüket. Nem volt ritka eset, hogy a határon a román határőrök kutatás közben az illetőtől minden papírját, köztük a kiállított nyugtát is elvették, így a pénze is elveszett.

A hazatérés

A 24 magyarfalusi család hazatérési igazolvánnyal érkezett a gyimespalánkai határállomásra. Innen a csiksomlyói menekülttáborba vitték őket, ahonnan csak három hónap múlva indulhattak a bácskai Magyaránizsa határában levő Velebit – Fogadjisten telepre.

Velebit (Fogadjisten) a mai Szerbia területén (körrel jelölve).

Forrás: Magyarország Miniatlasz. TOPOGRÁF Térképészeti Kft. 2003. 44. old.

1942 februárjában újabb 9 család és két magánszemély kapta meg a hazatérési igazolványt. Rajtuk kívül addig összesen 93 okmányt állított ki a követség, de csak 32 családfő 119 taggal, és 17 „egyes személy” távozott el Moldvából, a többiek különböző okokból – bár már lemondtak a román állampolgárságról és házukat, földjüket eladták – még nem telepedtek át.

Magyarfaluból indultak el a legtöbben. 1942 áprilisában Szabados Mihály a kormánybiztosság embere Fogadjistenben (Velebit) járt és a már letelepített csángóktól tudta meg, hogy Magyarfaluban a 260 magyar családból 80 vette ki a hazatérési igazolványát a követségről, de még mintegy 150 család is beadta a kérvényét. A lábnikiak azt közölték, hogy négy család (Laczkó (Szabó) József, Bot József, Maraszin Pál és Szpatár Pál családja) jött át, és még háromnak van a követségen a papírja. Klézseről öt család jött el, és ugyancsak háromnak vannak benn a papírjai.

Kérdés az, hogy miért nem telepedtek ki azok, akiknek már meg volt az engedélyük? Ennek a legvalószínűbb oka az, hogy a családok férfitagjait időközben behívták katonának, és nélkülük a családok nem akartak útnak indulni. De arra is volt példa, hogy a hatóságok léptek közbe: pl. három klézsei gazdát, a román hatóságok azért csuktak le, mert „magyar propagandát fejtettek ki”, azzal, hogy előkészítették a csángó-magyarok áttelepedését. E mellett a román hatóságok 1941 nyarától két éven keresztül korlátozták a belső utazásokat, sokan emiatt el sem tudtak jutni a bukaresti magyar követségre.

Akik nem kérték a külképviseleten a hazatérési igazolványt, 1942 februárja után egy darabig nem is tehették meg. Két évre szinte teljesen leállt az áttelepedés. Ennek két alapvető oka volt. Az egyik, hogy a románok utazási korlátozást vezettek be az országban, a másik az, hogy a magyar hatóságok miniszteri utasításra beszüntették az úti okmányok kiadását. Ennek nem mond ellent, hogy 1942. április 4-én a bácskai Fogadjistenbe (Velebit) az addig letelepített 28 csángó családdal még újabb 12 család 50 személlyel érkezett. Valószínű, hogy ők még a miniszteri utasítás életbelépése előtt váltották ki a hazatérési igazolványukat.

Az előbb szó volt arról, hogy 1942 áprilisában Szabados Mihály az Áttelepítési Kormánybiztosság beosztottja Fogadjistenben járt, és egy terjedelmes jelentést állított össze a telepen levő csángó-magyarok helyzetéről. Érdemes belenézni ebbe a jelentésbe, sok mindent elárul a telepről, a letelepedett csángókról, az 1940-es évek első felében Románia belső viszonyairól.

1942 februárjában a bukaresti magyar követség leállította a hazatérő igazolványok kiadását.³ Tehát nemcsak a tömeges, a szervezett áttelepítésre nem került sor, de egyelőre még a csángó „beszűremkedés” is leállt. 1942. november 20-án Maróthy Károly képviselő is szóvá tette az országgyűlés 310. ülésén, javasolta a 100000 csángó áttelepítését, de az interpellációjára adott válaszból kiderült, hogy a további áttelepítéseket a háborús viszonyok között és a megfelelő külpolitikai és közlekedési háttér miatt nem lehet egyelőre folytatni.

Másfél év telt el úgy, hogy a kérdésben semmi sem történt. Azok, akik idejében nem telepedtek át, ez alatt az idő alatt meg sem próbálkozhattak a hivatalos úttal. Egyrészt azért, mert a magyar követség Budapest utasítására leállította a hazatérési igazolványok kiadását. Másrészt a román hatóságok 1941. június 14-től korlátozták a belső utazásokat, ezért 1943 nyaráig még azok sem tudtak áttelepedni, akiknek már a követségen volt a hazautazási igazolványuk, mivel nem tudtak útlevelükért elutazni a fővárosba.

1943. május 15-én végre feloldották a román hatóságok az utazási korlátozást, így lehetővé vált, hogy azok a csángómagyarok, akik eddig nem tudtak kitelepedni, elutazhassanak Bukarestbe hivatalos papírjaikért. Másnap, május 16-án a bukaresti követség távirati úton értesítette a Külföldi Magyarokat Hazatelepítő m. kir. Kormánybiztosságot, hogy három moldvai áttelepülő indul el a magyar határ felé, és mintegy 18-án érnek a lökösházi határállomásra. Néhány nappal később egy nagyobb csoport is megjelent ugyanott. Erre abból a 20-i követségi jelentésből lehet következtetni, amelyben utasítást kérnek a külügyminisztériumtól, hogy mitévők legyenek azzal a 30-40 csángómagyarral, akiknek másfél év óta ott hever a hazatérési engedélyük. A minisztérium jóváhagyta az illetők útlevelével történő ellátását és a 40 fős csoport szeptember 2-án átlépte a magyar határt.

Ezután, megint csak nem tudni miért, ismét csend honolt a moldvai csángók ügyével kapcsolatban. Pedig ekkor már a magyar sajtóban is sürgetni kezdték a csángók hazatelepítését. Csupán 1944 elején merült fel, hogy a csángó-kérdést végre rendezni kellene, azzal, hogy tömegesen áttelepítik őket Magyarországra. Az alkalom megfelelőnek látszott az áttelepítés hívei számára, ugyanis az orosz front megközelítette Nagy-Románia keleti határát, és hírek szerint a román hatóságok már el is rendelték Besszarábia és Bukovina kiűritését, sőt némely magyar politikusok értesülése szerint a bukaresti kor-

³ Vincze Gábor: i. m.

mány felszólította a Szeret folyótól keletre eső terület lakosságát, hogy „akinek a Szeret jobb partján – atyafiságánál vagy egyebütt – elhelyezkedési lehetősége van, igyekezzék oda áthúzódni.”

1944. február 18-án a magyar kormány szakértői értekezletet tartott, ahol a miniszterelnökségi államtitkár közölte a résztvevőkkel, hogy bizalmas értesüléseik szerint „a csángó-magyarok között áttelepülési mozgolódás állandóan van.” Ezért az a javaslat született, hogy a „moldvai csángók hazatelepítését elő kell készíteni, mivel most ők is jönni akarnak.” Az a javaslat is elhangzott, hogy küldjenek ki néhány papot „ízenettel” a csángókhoz (vagyis ugyanolyan agitációs munkát kellene végezni a csángók között, mint amit 1941-ben László Antal és paptársai folytattak.) Arra a kérdésre, hogy hová kellene telepíteni őket, az a válasz hangzott el, hogy a Dunántúlra, elsősorban Fehér, Somogy és Veszprém vármegyékbe. A kormánybiztos úgy becsülte ekkor, hogy mintegy 15 000 csángó családra kell számítani, ami mintegy 75 000 főt jelenthet. 1944 júliusában egy név nélküli feljegyzésben azt állították, hogy az újonnan átjött moldvai csángómagyarok szerint, ha lehetőség nyílik, mintegy 50 000 lélek hazatérésére lehet számítani.

A csángó kérdés megoldására a szakértői értekezlet állásfoglalása alapján azt a javaslatot terjesztették Kállay Miklós miniszterelnök elé, hogy a magyar kormány kössön kétoldalú megállapodást a románokkal és tegyen diplomáciai lépéseket a hazatelepítés végrehajtására. A magyar külügyminisztérium azonban meglehetősen szkeptikus volt a Bukaresttel való esetleges megegyezést illetően. Az volt a véleménye, hogy a románok valószínűleg csak azok kiengedéséről lesznek hajlandók tárgyalni, akik az 1930-as népszámláláskor magyar nemzetiségűnek vagy magyar anyanyelvűnek vallották magukat. Csakhogy féltő volt, hogy a románok ezt a 20–24 ezer főt is nehezen fogják kiengedni, mégpedig két ok miatt: egyrészt a csángók szorgalmas és dolgozó népcsoport, másrészt a románnak tartott római katolikusok számát nem akarják csökkenteni. Még azt is figyelembe kell venni, hogy az erőszakos asszimilációs politika miatt a magyarsághoz való tartozás tudata is elhalványult a csángók egy részében. Emiatt kérdéses, hogy az önkéntes áttelepülést egy esetleges sovinizta szellemű papság ellenpropagandája miatt hányan fogják vállalni?

Boncos Miklós kormánybiztos 1944. február 21-én a miniszterelnökhöz intézett átiratában még azt jelentette ki, hogy: „vállalom a román kormány hozzájárulása nélkül is, hogy a moldvai csángókat otthonukból megfelelő propaganda hatása alapján kiemelem”, de valószínű, hogy egy ilyen, Moldova területén folyó nyílt propagandát, a román hatóságok nem engedélyezték volna.

A miniszterelnökhöz intézett javaslatok csak április 7-én kerültek a minisztertanács elé. (Közben március 19-én a németek megszállták az országot és a Kállay-kormányt a Sztójay-kormány váltotta.) A minisztertanács helyeselte az előterjesztést. Ezt követően a kormánybizottság elindította a szervezőmunkát. Csiksomlyón a ferences kolostor területén menekülttáborot állítottak fel. Április 15-én a kormánybizottságon megjelent a három volt bukovinai katolikus pap (akik néhány hónapig Moldvában szolgáltak) és 13 csángó ember (kik lehettek?) és mindannyian vállalkoztak arra a nem veszélytelen feladatra, hogy kimenjenek Moldvába és ott szervezzék a kitelepítést. Végül közülük csak ketten, Szkrípár Péter (Onest–Ónfalva) és Bálint József (Puszina) utaztak ki, de hogy milyen eredménnyel jártak, nem tudni.

Újból elővették Baumgartner (Besenyő) Sándort, a brassói konzulátus sajtóelőadóját, a csángókérdés egyik szakértőjét, aki alapos terepismerettel rendelkezett. 1944. április 28-i Bonczosnak írott levelében arról számolt be, hogy április elején titokban felkereste a Bákó-megyei csángó-magyar településeket és a fontosabb falvakban „sejteket”, vagyis „bizalmi férfiak” hálózatát hozta létre azzal a feladattal, hogy titokban „hálózák be” az összes, még csángó-magyarok által lakott falvakat. Amikor pedig a román hatóságok a front közeledtével elrendelik az érintett megyék lakosságának kiűritését, akkor minél nagyobb részüket „térítsék el” Magyarországra felé. Besenyő tervének összeállításakor arra számított, hogy a front közeledtekor Moldvában is ugyanolyan nagyarányú kiűritésre kerül sor, mint Bessarábiában és Bukovinában volt. Azt is feltételezte, hogy a bizalmi emberei a román hatóságok tudta nélkül tudnak majd szervezkedni és a csángókat sikerül megnyerni az áttelepedés gondolatának. Az még további kutatást igényel, hogy Besenyő valóban létrehozta-e ezt a laza hálózatot, vagy csak jelentésében létezett.

Besenyő mellett a magyar katonai felderítés is kiküldte néhány emberét a csángók közé. Szabó Sándor alezredes 1944. május 12-i leveléből azonban kiderül, hogy egyáltalán nem olyan rózsás a helyzet, mint ahogy azt Besenyő lefesti. A csángók lakta vidéken alig találni épkezláb férfit, mert már szinte mindenkit behívtak a román hadseregbe. Emiatt hiányzik a férfiaknak az a rétege, amelyik dönthetne a családok további sorsáról. Bár a csángómagyarok örömmel fogadták a hazatelepítés lehetőségét, de a

távollevő apa, férj, fiú hiányában nehezen jutnak elhatározásra. Ez a dolog lényege, ez volt az egyik legfőbb oka annak, hogy a kedvező fogadtatás ellenére miért nem indult el nagyobb néptömeg Magyarország felé.

A másik ok a román hatóságok magatartásában rejlik. Besenyő 1944. május 25-i jelentésében arra hivatkozik, hogy Bákó megye falvaiból sem románoknak, sem magyarnak nem szabad elmenekülni! Fel-szólították a helybeli tisztviselőket, hogy családtagjaikat küldjék az ország belsejébe. Közölte azt is, hogy tudomása szerint Bákó megye menekült lakosságát Olténiába fogják elhelyezni. Egy későbbi név-telen feljegyzés szerzője azt állította, hogy a román kormány tudomást szerzett a csángómagyarok ké-szülődéséről, s ezért nagyon megszigorította a mozgási szabadságukat. Úgy látszik a kormány nem akart megvárni a szorgos-dolgos csángó néptől. Nyilvánvalóvá vált, hogy a román kormány sohasem fogja beleegyezését adni ahhoz, hogy a romániai csángók diplomáciai úton települhessenek haza az anyaországba. Ehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy sok esetben maguk a csángók sem akartak na-gyon áttelepedni. Vagy azért, mert „nemzeti érzésüket nincsen aki felébressze”, vagy azért, mert olyan szegények, hogy nem tudják kifizetni a költségeket, vagy pedig azért, mert a magyar propagandával szemben a román ellenpropaganda sokkal hatásosabbnak bizonyult.

1944 nyarán az említett nehézségek ellenére a csángó-magyarok hazahozatalának terve továbbra is napirenden maradt. Május 31-én a külügyminisztériumban tartott értekezleten Sztójay Döme miniszter-elnök ajánlotta, hogy tegyenek javaslatot a román kormánynak a kérdés rendezésére. Ezt a román kor-mány ellenállására hivatkozva elvetették. Végül az értekezlet úgy határozott, hogy a bukaresti követség továbbra is lássa el 6 hónapig érvényes magyar útlevelemmel az ott jelentkező csángókat, de egyéb lépést ne tegyenek.

Így a román hatóságokkal történő hivatalos kapcsolatfelvétel elmaradt, de felvetődött annak lehetősége, hogy az ügy rendezésére a Romániát megszállva tartó németek segítségét kellene kérni. Ígéret volt, de a gyakorlatban nem történt semmi!

Tehát a tervszerű, nagyarányú áttelepítés 1944 nyarán mégsem kezdődhetett el. Ennek ellenére a csángó-magyarok beszárványa folytatódott. Csak töredékes információk vannak arról, hogy 1944 nya-rán hányan települtek át.

Egy 1944. július 10-i névtelen feljegyzés szerint az elmúlt két évben (1942–1944) Bákó megyéből hazatérési igazolvánnyal, útlevelemmel és szökve mintegy 75 család jött Magyarországra. Valószínű, hogy ennél többen jöttek, mert a fiatalok tömegével szöktek a katonai behívó elől. 1944. június 23.-án 13 csángómagyar család érkezett Romániából, akiket a csíksomlyói menekülttáborban helyeztek el. Július 4-én 4 menekült nyilvántartó lapja került az áttelepítési kormánybiztosságra.

Július 14-én a jászvásári magyar konzuli kirendeltségen (erről a kirendeltségről nem tudunk semmit) kiállított hazatérő igazolvánnyal két lészpedi, egy ciuმაși (Csumás–Lészpedtől észak-keletre kb. 5 km-re levő kis település) és egy fántánelei (Bákó megye keleti részén található falu) család érkezett a csíksomlyói menekülttáborba.

Magyarkanizsa polgármestere július 17-én, arról értesítette a kormánybiztosságot, hogy július 16-án 23 Moldvából hazatérő személy érkezett Fogadjisten telepre. Ez a csoport még 12. körül lépte át a ha-tárt. A 23 személy közül 12 volt 16 év alatti gyermek.

Júliusban a moldvai menekültek számára Dombóváron ideiglenes menekülttábort létesítettek, ennek ellenére Bonczos kormánybiztos a menekülteket Fogadjisten-telepre küldte. Tévedésből egy 11 fős csoport mégis Dombóvárra került, ők már feltehetően végleg ott is maradtak.

Július 27-én 22 pusztinai (köztük 12 gyermek) érkezett Csíksomlyóra. Ezek a csángók nagyon meg-szenvedték az utazást. Nem elég, hogy a román csendőrök miatt éjszaka, minden ingóságukat hátra hagyva kellett kiszökjenek a faluból (megjegyzés: a bukovinaiak a szervezett kitelepítéskor ingóságai-uk nagy részét magukkal hozhatták!), ráadásul a román hatóságok nem akarták átengedni őket a határon. Végül Kosnánál csak több napi várakozás után úgy tudtak átgönni a határon, hogy minden készpénzüket átadták a vámosoknak és a határőröknek. Tehát szabályszerű fosztogatás, útonállás volt ez a román ha-tóságok részéről!

Mindezen nehézségek ellenére Pusztinán a hangulat már olyan volt, hogy csomagol az egész község és a papjukkal együtt át akarnak gönni – közölték az átgönn csángók a csíki főispánnal.

Július 29-én egy újabb csoport érkezett Kosnára. A portyázó magyar határavadász alakulatok jelen-tették, hogy ez 9 családból (30 személyből) áll, és akiket Magyarkanizsára küldték tovább.

Augusztus 7-én a csiki alispán arról értesítette a Kormánybiztosságot, hogy 52 csángómagyarnak a Magyarokszárára történő elszállításáról kellene intézkedni. Megjegyzi, hogy a hazatértek között sok kicsiny gyermek is van. A csoportban 26 fő volt 16 éven aluli. Még ugyanezen a napon 22 pusztinai, forrófalvi és csumási, majd 18-án 30 olyan pusztinai menekült nyilvántartó lapját terjesztették fel a kormánybiztosságra, akik valószínű, hogy pár nappal korábban lépték át a határt.

Augusztus 17-én a dombóvári járás főszolgabírája jelentette, hogy 5 nappal korábban 11 csángó érkezett a járásba.

Augusztus 21-én 28 csángó érkezett Csíksomlyóra, közülük 6 férfi, 7 nő és 15 gyermek.

Mint látható, 1944 nyarán a tervszerű, nagyarányú áttelepítés az említett nehézségek miatt nem kezdődhetett el, a csángómagyarok beszárvágása folyamatos volt. Töredékes információk alapján csak 1944 nyarán mintegy 250 személy lépte át a „határt.

Miközben a moldvai csángó-magyar családok lassan „szívárogtak” az országba, magyar részről tovább folyt a tervezgetés arról, hogy miként lehetne legalább a Bákó megyeieket a megfelelő pillanatban „hazahozni”. A Külföldi Magyarokat Hazatelepítő m. kir. Kormánybiztosság terve a következő volt:

- ha sor kerül egy esetleges orosz előrenyomulásra, akkor a moldvai lakosok nagy részét is áttelepítik Munténiába vagy Olténiába;

- ebben az esetben a menekültek legrövidebb útvonalon, Háromszéken keresztül jutnak ismét román területre. (A 2. bécsi döntéssel Székelyföld visszakerült Magyarországhoz. Ezért ha valaki a legrövidebb útvonalon akart Moldvából Dél-Romániába jutni, csak a magyar fennhatóság alá került Háromszéken keresztül tehetta meg. 1944 májusában a besszarabiai és bukovinai menekültek is – a két ország között megkötött egyezmény értelmében – ezen az útvonalon jutottak el Munténiába.);

- ekkor pedig „feltűnés nélkül átjöhetnek a csángó testvérek is” – csakhogy ők Magyarországon maradvannak.

A kormánybiztosság munkatársainak optimizmusát növelte, hogy a korábbi áttelepültek, akik Bácskában házat, földet, felszerelést kaptak, sűrűn leveleztek az otthoniakkal, akik válaszleveleikben jelezték, hogy készek ők is arra, hogy a legelső alkalommal hazatérjenek.

Hiába volt a nagy készülődés, hiába volt a reménység!

Egy váratlan esemény keresztül húzta a számításokat. Augusztus 23-án a bukaresti királyi palotában I. Mihály király letartóztatta Antonescu marsallt, a „nemzetvezetőt” és bejelentette, hogy Románia szakít eddigi szövetségeseivel és átáll a másik oldalra. Ennek a lépésnek volt az egyik következménye, hogy a szovjet csapatokkal szemben megszűnt a román katonai ellenállás, elmaradt Bákó megye kiürítése is.

Az átszárvágás azért ebben az időben is folytatódott. Például Lészpedről éppen ekkor indult el három család Magyarország felé. Előttük a visszavonuló németek, mögöttük a támadó szovjetek. A két front közé szorulva vergődtek, amíg végül eljutottak céljukhoz.

A moldvai csángómagyarok nagy részének nem volt szerencséje. Nem sikerült megvalósítani azt a régi elképzelést, hogy a még magyar tudatú, magyar anyanyelvű csángókat Moldvából visszatelepítsék oda, ahonnan őseik valamikor a történelem folyamán kitelepültek, vagyis Magyarországra.

Egymásnak ellentmondóak az adatok arra vonatkozóan, hogy hány csángó került át 1944. augusztus végéig Magyarországra.

Hivatalos román nyilvántartás szerint csak 1942. március és szeptember között 1631 személy telepedett át. Ezt az adatot a magyar források túlzottnak tartják. Valószínű benne vannak azok is, akik kikérték a magyar követségről az okmányait, de valami oknál fogva nem tudtak elindulni. Bodor György, aki a Bácskából elmenekült bukovinai székelyek, és csángók letelepítését szervezte, korabeli feljegyzéseire hivatkozva azt állítja, hogy Észak-Baranyában (Száráson, Egyházasközön, Mekényesen és Bikalon csupán 141 moldvai csángó-magyar család részesült földjuttatásban. A Népgondozó Hivatal nyilvántartása szerint 1945 őszén csak 110 családot telepítettek le Baranya és Tolna megyében, de valószínű, hogy a hivatal adatai nem voltak naprakészek.

Választási nyilatkozat

Alulírott Bartos István született 1911. 08. 11-én Szkorceni községben Bákó megyében, jelenlegi tartozkodásom azonos a fent említett községgel és megyével, román állampolgár nem román nemzetiségű, foglalkozásom gazdálkodó, nyilatkozom jószántamból senki által nem kényszerítve; lemondok román állampolgárságomról, melyet birtokolok a 96-os számú kivonat alapján melyet a szkorceny-i k. Ta-

nács állított ki, ugyanakkor lemondok a román állam által biztosított jogokról és választva a magyar állampolgárságot hová szeretnék honosodni.

Nyilatkozom az 1940 évi augusztus 30-i Bécsi döntés 4 sz. paragrafusára alapján.

Ugyanakkor utazási és határátlépési engedélyt kérek együtt feleségem Anita Petre Bartos született 1916 01 15-én, foglalkozása háztartásbeli valamint gyermekeim Stefan (István) született 1940 07. 29-én Grigoreni községben Bacău (Bákó) megyében és Mária – részére született 1935. 09. 27-én Grigoreni községben.

Felhasználok a Bukarest-i Magyar Konzulátus által kiadott útlevelet benne foglaltatik a gyermekeim fényképe is akik együtt utaznak velem.

Magammal viszem ingó vagyonomat is.

Készült ma 1944. 07. 18.

Készítettem ismerve a feleket: ügyvéd CRĂCIUN

Valószínűsíthető adatok szerint a háború alatt legfeljebb egy-, másfélezer csángó juthatott Magyarországra. Akik kénytelenek voltak otthon maradni, a háború után joggal remélhették, hogy majd most, amikor mindkét országban szovjetbarát, „demokratikus” kormány van hatalmon, sikerülni fog a hazatérés. Arról nem tudhattak, hogy a magyar külügyminisztériumban az az álláspont alakult ki, miszerint Romániából lehetőség szerint senkit sem szabad befogadni. Nagy Ferenc kisgazdapárti politikus vezette kormány számos forrásból olyan információkhoz jutott, hogy a román vezetés még a béketárgyalások lezárulta előtt szeretné „magyartalanítani” Erdélyt. Emiatt aztán hiába kereste fel 1946 májusában egy pusztinai és egy léspedi csángó-magyar a Magyar Missziót. (A két ország, Románia és Magyarország a békeszerződés aláírásáig – 1947. február 10-ig – nem tarthatott fenn hivatalos diplomáciai kapcsolatot, ezért úgynevezett politikai missziókat létesítettek a másik ország fővárosában.) Arról érdeklődtek, hogyan tudnának Magyarországra költözni, de biztató szónál egyebet nem kaptak.

„Akarnám tudni, mert ném lehet nekünk méni?”

Pedig a régi sérelmek mellé újabbak keletkeztek a háború után. A magyarellenes román nacionalizmus azzal fenyegette a csángókat, hogy a németek után őket is kihurcolják a Szovjetunióba. Sok helyen szándékosan kihagyták a csángó-magyarokat a földhözjuttatásból. Ráadásul az 1946-1947-es években Moldvát az évszázad egyik legnagyobb aszálya sújtotta. Csábító volt a korábban Magyarországra áttelepültek sorsának alakulása. Nem csoda, hogy az áttelepülés vágya nem csillapodott.

A budapesti külügyi vezetést erősen aggasztotta az a hír, hogy Moldvából nagyobb csángó-magyar tömegek szeretnének átköltözni Magyarországra. Attól féltek, ha befogadják a csángó-magyarokat, akkor olyan precedenst teremtenek, amellyel megkönnyítik a románok már említett „magyartalanító” szándékát. Ennek megfelelően a külügyminisztérium arra utasította a Magyar Misszió dolgozó diplomatáit, hogy semmiféle konkrét ígéretet ne tegyenek az áttelepülési feltételek iránt érdeklődő csángó-magyaroknak. Azzal hitegették a hozzájuk fordulókat, hogy „a béketárgyalások alkalmával szöszöljük lesz a Magyar Kőztársaság. A moldvai csángó-magyarok ügye azonban a béketárgyalások alatt nem került terítékre. Maradt minden a régiiben.

A csángómagyarok pedig továbbra is abban reménykedtek, hogy sikerül valami úton-módon kitelepenniük. 1946 októberében Budapesten a Magyar Áttelepülési Kormánybizottságnál megjelent két, már Baranyában letelepedett csángó: Csingár István pusztinai és Tóth János léspedi (akik visszaszöktek kis időre a családjaikhoz) és közölték, hogy Pusztina fele szeretne kitelepülni Magyarországra. Azt is elmondták, hogy a léspedi csángó-magyarok római katolikus egyházbizottsága, mintegy 400 lélek nevében kérte a Bákó megyei római katolikus esperest, hogy a templomban állítsák vissza a magyar istentiszteletet, mivel arról értesültek, hogy a kisebbségeknek Románia megadja a teljes kisebbségi jogokat. Erre a kérésükre az esperes azt válaszolta, hogy a római katolikus magyar papot nem kapnak még 10 év múlva sem. Az istentisztelet anyanyelvi kérdése pedig el van intézve. Az istentiszteletet román nyelven kell folytatni.⁴

Nem csoda, ha ezek után a világháború alatt Magyarországra került csángó-magyarok után az otthon maradtak közül sokan készülődtek az áttelepülésre. A készülődést egyfajta suttogó propaganda is erősítette. Nem tudni kitől és mikor indult el az a hír, hogy „Magyarország elfogadja magyarjait.” Mint lát-

⁴ Vincze Gábor: Asszimiláció vagy kivándorlás? Források a moldvai magyar etnikai csoport, a csángók modern kori történelmének tanulmányozásához (1860–1989). Teleki László Alapítvány, Bp. Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár, 2004. 54. sz. dokumentum. 281–282. old. Rövidített átvétel.

hattak az előbbieken, a magyar külügyminisztérium elzárkózott a tömeges áttelepítéstől, mert félt attól, hogy a románok „kiűritik Erdélyt”. Kinek lehetett érdeke, hogy elterjessze a csángó falvakban azt a hírt, hogy „aki akar menni, azok menjenek Bukarestbe, csináltassanak pasaportot (útlevelet), el lehet adni mindent, s menjenek ki Magyarországra.” Ennek hatására érdeklődtek a magyar diplomáciai képviselőket a csángók (Csingár István és Tóth János), hogy miként lehet a megfelelő papírok beszerzése után Magyarországra telepedni.

Az első csoportnak még szerencséje volt. 1947 februárjában 13 lábniki család (96 fő) édesapám, Laczkó István vezetésével áttelepedhetett Magyarországra. Vincze Gábor említett írásában feltételezte, hogy nem is a szerencse, inkább a kenőpénz segítette az áttelepedést. Édesapám „Emlékek” című írásában az áttelepülésük előkészületeiről így írt: „Nem volt kenőpénz, mert nem volt miből. A magyar hatóságok jóindulatán múlt, hogy a 13 család áttelepedhetett. Igaz nekünk is csak azért sikerült, mert nem, mint hazatérő, hanem, mint látogató útlevelet állítottak ki, ami csak egy hónapig volt érvényes.”⁵

Amikor pár hónappal később, május elején egy újabb csoport (119 család) szeretett volna a magyar Misszió segítségével áttelepedni, a belügyi hatóságok azt közölték, hogy ahhoz nem járulhatnak hozzá, mert még a magyar–csehszlovák lakosságcseré-egyezmény keretében Magyarországra érkezők letelepítését sem tudták teljes mértékben megoldani. Néhány nappal később azonban újabb csoport képviselője jelentkezett a diplomáciai képviselőnél. Ignác István 94 lézpedi csángó család nevében kereste fel a Missziót azzal, hogy ők is át szeretnének telepedni.

A magyar hatóságok most már megrémültek: attól tartottak, hogy ha a jelentkező csoportok hazatelepítését elfogadják, ez maga után vonhatja az egész moldvai csángóság áttelepülését.

Tehát így állunk! Míg 1941 és 1944 között az akkori magyar hatóságok, kormánytényezők támogatták a csángó-magyarok tömeges áttelepedését, a megváltozott körülmények miatt most Budapest kimondottan ellenezte azt. Visszajára fordult a világ! Az anyaország nem akarta visszafogadni saját véreit! Minden európai nép igyekezett saját nemzetzsait saját kebelére ölelni, a magyar magára hagyta a maga fajtáját!

Van-e ítélőszék, amelyik ezt megbocsátja valaha?

A megváltozott álláspontot a 101 pusztinai, lézpedi és klézsei csángócsalád kálváriája mutatja meg a legjobban. 24 lézpedi család, felülve a „suttogó propagandának” – lemondtak a román állampolgárságról, eladták minden ingó és ingatlan vagyonukat – néhány bukaresti lelkiismeretlen ügyvéd közreműködésével – (igen sok pénzért) román kitelepedő útlevelet csináltattak. De azt nem tudták (nem volt, aki felvilágosítsa őket?), hogy a hazatelepülésükhöz kell a magyar állam befogadó vízumát is. Természetesen, hogy ez csak akkor derült ki, amikor a csoport május végén Kürtös határállomásra ért és a magyar hatóságok a megfelelő okmányok hiányában nem engedték be az országba. Az egész nyár eltelt, mire nagy nehezen megkapták a beutazó vízumot. Addig embertelen körülmények között, vérhas járványnak kitéve, a kürtösiek kegyelemkenyerén tengették életüket.

Tehát a csángók hányattatása egész nyáron tartott, mivel a budapesti illetékesek hajthatatlanok voltak. Bár a budapesti Külügyminisztériumban értesültek arról, hogy az áttelepülni szándékozó csángók „a legkétségbeesettebb helyzetben” vannak és élelmük egyáltalán nincs, és az éhhalállal küzdenek” – folyt a bürokratikus huzavona. Magyar részről arra igyekeztek rávenni a román kormányt, hogy *fogadjja vissza – a már állampolgárságukról lemondott – csángókat és kárpótolják őket az elköttyavetyélt vagyonukért.*

Hát nem borzasztó! Az anyaország ilyen-olyan hivatalnokai azzal „szórakoznak”, hogy egy évszázadok óta idegenben élő magyar népcsoport hazatelepülési szándékát azzal akarják elintézni, hogy a románok fogadják vissza az életfeltételeiktől (ház, föld, gazdasági felszerelés stb.) megvált csángó-magyarokat. Akkor, amikor a románok amúgy is eldöntötték, hogy a csángókat nem engedik ki az országból, mert belőlük mindenáron románokat akarnak csinálni.

Természetesen a Groza-kormány (Petru Groza Budapesten tanult és tökéletesen beszélt a magyar nyelvet) ígéretet tett, hogy a magyarok által nem fogadott csángókat, majd a Bánátban telepítik le, de ebből sem lett semmi, mert addig a bánáti kitelepített németek helyére már románokat telepítettek be.

1947. augusztus 5-én Rajk László belügyminiszter azt javasolta a Minisztertanácsnak, hogy – kivételesen – engedjék be a csángókat. Ebben azonban a kormány nem ment bele, mert román viszonylatban már egy éve az volt az egyik problémájuk, hogy miként tudnák visszaküldeni azokat a személyeket, akiket a román hatóságok – különféle mondvacsinált indokkal – önkényesen Magyarországra toloncoltak. Ha ezek után a csángókat befogadják – az mégiscsak precedensnek számít, amitől pedig min-

⁵ Laczkó Mihály: Észre sem vettük, magyarok lettünk. Bonyhád 2004. 76–77. old.

denképpen tartózkodni akartak. Emiatt aztán majd félévi hányódás után, szeptemberben a csoport nagyrésze – nincstelen földönfutóként kénytelen volt szegyenkezve visszatérni szülőfalujába. Volt olyan pusztinai, aki mivel házát eladta, most kénytelen volt sátorban lakni.

A csoport egy kisebb részének valamilyen úton-módon mégis csak sikerült áttelepednie. Lakatos György lábniki születésű fiatalember ekkor 25 éves volt. A háborút román katonaként megjárta és 1947 nyarán a lábniki 9 családdal együtt érkezett a határra. 2003 októberében a következőket mondta: „... Benke János és Facsaros Ferenc – mindketten lészpediek – összeszedték az útleveleket, visszamentek Bukarestbe, de nem tudtak semmit se intézni. A román hatóságok azt javasolták, települjenek le Erdélybe, de ők nem akartak. Ezután Temesvárra mentek és a magyar konzulátuson próbálkoztak, de ott sem kapták meg az engedélyt. Ezután átszöttek a határon, és Budapestre utaztak, ahol aztán végül megkapták a letelepedési engedélyt.”

Egy másik visszaemlékező Barta Jánosné Kocsis Erzsébet lészpedi születésű asszony 2005. október 20-án mondta el áttelepedésük történetét. Ebből idézek: „... 1947-ben történt, Úrnapjakor indultunk, 12 család indult Magyarországra. Én ekkor már férjhez voltam menve, egy kéthónapos gyermek a karomon, hát én se akartam elmaradni. Mikor kiértünk Kurticsra [Kürtörsre], akkor a Benke János meg a Jakab Pista elmentek intézkedni, de az intézkedés nem sikerült, kiraktak bennünket a vagonokból. Ez már magyar részen volt. A románok átengedték a vonatot, de a magyarok megállították, mert nem volt befogadó vízumunk. Az lett belőle, hogy három éjszaka ott aludtunk az állomás környékén a földön. Miután mégse tudtunk továbbmenni és ne ott legyünk a világ szeme előtt, a kerítések mellett aluszunk, akkor bevittek bennünket egy bivalyistállóba. Ott voltunk Kurticson. Már megérett a faeper, elmentünk meggyet szedni, répalevelet szedni Mentünk kapuról-kapura és szedtük össze, amit adtak. Tartott, amíg tartott. ...

A határon összetalálkoztunk a lábnikiakkal, azok is ott voltak. [A 9 családnak 1947. június 6-tól 1947. augusztus 16-ig tartott az utazása.] ... Mentem meggyet szedni, kalászt, búzát kellett szedni, kikapáltam, elvittem a malomba, becséréltem szappanyé, hogy a gyermeket tudjam fürdetni. A mozdonyból vettünk melegvizet a gyermek fürdetéséhez. ... S akkor a Jakab Pista bácsi és még két ember [talán Benke János és Facsaros Ferenc?] elmentek, a határon megbeszéltek valakivel, hogy át tudtak jönni, lementek Szárásra. Kaptak pénzt, annyit innen, hogy el tudjanak indulni. A pénzt a rokonok adták össze, Domokos Pál Péter is nagyon sokat segített, ekkor ő is Száráson lakott. Miklós Antinak a szülei rokonunk voltak. Mi 12 család voltunk Lészpedről, de előtünk még mások is jöttek Lészpedről és kerültek Szárásra. Miklósék, Mártonék, Gálék, Tóthék. Ezek még a háború alatt eljöttek. Az a három ember, akik átszöttek a határon, Száráson találkoztak Domokos Pál Péterrel. Innentől kezdve ő intézte az ügyeket a konzulátuson keresztül, elintézte, hogy a csoportot engedjék át, és utána megkapják a magyar állampolgárságot. ... Úrnapkor indultunk Lészpedről, és 1947. szeptember 2-án érkezünk Szárásra. Egy-egy család befogadott minket. Ekkor már nem volt üres ház. Október végén, november elején lehetett, egyszer csak felültek a szekerekre, és jöttünk ide Mekényesre”

Voltak tehát, akiknek sikerült „kijárni”, hogy áttelepedhessenek Magyarországra, olyanok is akadtak, akik a „zöldhatáron” akartak átszökni, csak azért, hogy találkozhassanak a Száráson élő rokonaikkal. Az illegális határátlépés 1947–48-ban már nem volt veszélytelen, mivel a román határőrök sokszor felszólítás nélkül löttek.

A lészpedi Ignác István, amikor szembesült a magyar hatóságok elutasító hozzáállásával, levelében elkeseredetten panaszkodott Domokos Pál Péternek.⁶ Égbekiáltó igazságtalanság történt a hazatérni szándékozó csángókkal!

Lészped, 19. XI. 947.

Kedves Doktor Úr!

Kérem legyen szíves Irántunk és halgosa meg a panaszinkat, [mivel] mag[a] ismeri legjobban a csangok szenvedésüket, azért Kérjük közbe járást tegyen, hogy befogadjanak az öregországba. 1940 óta mindig zovoros volt az üdő és a mi Papjaink mindig elenü[n]k voltak és elenü[n]k vonak ma mái napig és alom[?] vesedelmeknek benük, mért magyarul beszélünk. 1943-ban akartam haza menni, de nem lehetét, mert mindig katanák voltunk és nem lehetet hazajutni, az út levelhez jutni, csak azok tutak el méni, kik nem voltak katanák. Abban az üdőbe sokan elatták a v[a]gyonikat, ugy, mint menk telepések, de még me sem tuttak el meni.

1946 Tavasan le voltam a Misiohoz, beseltem akor Glai [Iklódi] titkar ural és [ő] azt mondata, hogy magyar ország nem tud be fogadni, és یداig mindig ozt mangyák, hogy nem fagadnak be, pedig

⁶ Vincze Gábor: i. m., i. h.

mindig mentek Labnikból, de mi modul[a]g azt nem tudam. Nem tudom megmondani mekora iricség von itt nalunk a faluba Leszpeden, csak azért, hogy kertük az anyai nyelv sobod hasznolatát a templomba, ezért irigellnek a papok és kóság ele jaroji.

Tehat alig iut ki a puliska és egy keves kru[m]p[l]i, de iricség von bőségből [bőségesen].

Akarnám tudni, mert ném lehet nekünk méni?

Csak azt gondolják meg magik, hogy minden nemzet ményen az anya országba. Például a lengyelek mennek Lengyel Országba, a tótok Erdelből elmentek Csehoslovaciába, a szidók mennek Polestinába.

Csak nekünk van setettség, a csangoknak, hogy szét verték ősapáinkat a Modfalvi veszelrel. Be vandoroltak Moldovába, senvedtek és senvednek míg el nem postulnak az idegenbe. Legyenek szivesek tegyenek sort ertünk es, gyűlcsenek haza, mint a Kotla a csirkeit, és né hagy[ja]nak minket el postulni, azokat, a meiek megmara[d]nak. Maius Honapiába be nyútotom egy kervent a Bukaresti misiohoz 94 csango család nev[i]be. [A] beköltöző Engedeit Maius 16-ikan 1430 szám [alatt] iktoták és nem atok semi feleletet. Legen szives agyon utasitast a beköltözési ügybe. Töbet nem tudunk senveni, haza akarunk menni.

Varok, varok feleletet

Kivalo tiszteletvel tiszteliu: Ignác István

A panaszos levélíró joggal volt elkéserevde, hiszen az esetek jórészében ekkor már családgyesítésről lett volna szó, mivel 1941 után kiköltözöttek családtagjai szerettek volna rokonaik után menni. Nem csoda, hogy egyesek képtelenek voltak beletörödni abba, hogy nem láthatják viszont gyermekeiket, családtagjaikat. Még 1948-ban és 1949-ben is a Pusztinából, Lészpedről Magyarországra érkező levelek írói abban reménykedtek, hogy valahogy csak megkapják a letelepedési engedélyt, de hiába!

Most már nem csak a magyar, hanem a román hatóságok is elutasították az áttelepedési kérelmeket. A hírek szerint a román kormány kérte Budapestet, hogy ne fogadja be a kiteleplülni szándékozókat, „mert ha minket (csángókat) befogad (Magyarország), akkor a többi Magyarok is átmennek mind Magyarországra és ez politikailag nehéz kérdés.”

Összességében a második világháború után csak néhány tucat család, összesen 219 személy tudott áttelepedni Magyarországra. Az átteleplüők pontos száma máig nem ismert. A gyakori mozgás (visszateleplülés, egyik faluból a másikba költözés, az iparvárosokba település, külföldre távozás stb.) miatt a létszám nem követhető pontosan. Hegedűs Lajos és kutatócsoportja még viszonylag korán, 1950 táján kereste fel a Baranya északi részére letelepített csángókat és felbecsülhetetlen értékű néprajzi anyagot gyűjtött az új telepesektől. 1952-ben kiadott könyvében⁷ a bevezetőben foglalkozik azzal is, hogy honnan, hova hányan érkeztek. Idézet a könyvből. „A telepesek száma 159 család volt, mintegy ezer családtaggal és Baranya következő községeiben helyezkedtek el:

1. *Egyházaskozár.* 1945–46-ban (47-ben is) ide telepedett le a moldvai Gajcsánából (Magyarfalu): 60 család – 348 taggal; Lábnikból: 35 család – 210 taggal; Klézse és környékéről (Pokolpatak, Somoska): 4 család – 30 taggal.

2. *Szárász.* Ide telepedett le a moldvai Pusztinából: 40 család – 270 taggal; Diószénből: 1 család – 3 taggal; Klézseből: 3 család – 10 taggal; Lészpedről: 6 család – 30 taggal.

3. *Mekényes.* Ide telepedett le a moldvai Lészpedről: 7 család – 50 taggal; Klézseből: 3 család – 14 taggal.

4. *Bikal.* Ebbe a községbe Pusztinából 2 család került 8 taggal.”

Adjuk össze a számokat és megkapjuk: 161 család – 973 taggal települt át Magyarországra.

Hajdú Demeter Dénes: „In memoriam Domokos Pál Péter” című kis kiadványában⁸ arról írt, hogy „... a moldvai magyar családok, akiknek az első nagyobb csoportja 1945. augusztus havában érkezett 519 fő, majd 1947 február és szeptember között további 179 fő, végül szórványosan még 35 fő kapott otthont. A négy községbe összesen 737 főt telepítettek be, ebből azonban 13 fő visszatért Moldvába, így a véglegesen letelepedettek száma 724 főben határozható meg.”

A két létszám adatai között 236 fő, illetve 249 fő a különbség.

Melyik adatnak lehet hinni?

Dr. Laczkó Mihály

⁷ Hegedűs Lajos: Moldvai csángó népmesék és beszélgetések. Néprajzi szövegek moldvai telepesektől. Közoktatásügyi Kiadóvállalat. Bp. 1952.

⁸ Hajdú Demeter Dénes: In memoriam Domokos Pál Péter. Erdélyi Füzetek 2. Printing Kft. Bp. 1992. 53. old..